

Appendiks 1 ”Ortografi og udtale”

I menneskesprog er der ikke én-til-én-modsvarighed (korrespondens) mellem lyd og skrift. Lyd og skrift behøver ikke at have noget som helst med hinanden at gøre. Forskellige sprogsamfund har gennem tiderne benyttet sig af forskellige former for skrift til overlevering af en besked, som fx billedskrift, stavelsesskrift, hieroglyfskrift, bogstavskrift. Den sidste kender vi både fra dansk og russisk.

I bogstavskrift er bogstaver ikke sproglyde, men blot tegn, symboler, som har fået tildelt den funktion at angive en bestemt lydværdi, og som i henhold til definerede læseregler repræsenterer mundtlig tale på skrift. Der er som regel flere lyde i et sprog, end der er bogstaver i alfabetet, og bogstavskrift fungerer som regel således, at samme bogstav eller bogstavforbindelse i forskellige positioner kan angive forskellige lyde, og samme lyd i forskellige positioner kan angives af flere forskellige bogstaver eller bogstavforbindelser. Desuden kan samme bogstaver i forskellige sprog angive forskellige lyde.

I russisk såvel som i mange andre sprog med bogstavskrift har man principielt ét bogstav svarende til hver betydningsadskillende lydmæssig størrelse, men ikke til hver hørlig variant. Princippet er dog langt fra gennemført konsekvent.

Det er vigtigt at beherske russiske ortografiske regler, for at kunne udtale og producere en skriftlig tekst. Der findes ikke russiske udtaleordbøger, som vi kender dem fra dansk eller engelsk, hvor man angiver fuldstændig udtale af hele ordet. I russisk er det ikke nødvendigt, hvis man kender læsereglerne, og russiske udtaleordbøger, som hedder ortoepiske ordbøger (ortoepi – korrekt udtale), angiver kun ordtryk samt udtale af de enkelte bogstavkombinationer, hvori der kan forventes tvivl med hensyn til udtale af konsonanten foran ”e”, blødhedsassimilation eller bortfald af en konsonant.

For at angive én-til-én-korrespondens mellem lyd og symboler anvender man transkription (lydskrift), hvor der til ét og samme lydskriftssymbol, evt. med modificerende diakritiske tegn, altid svarer én og samme lyd. Man kan efter behov lydskrive med større eller mindre detaljeringsgrad ved at anvende grov eller fin lydskrift, eller noget midt imellem. I oversigtsskemaer medtages normalt kun lyde, der har en betydningsadskillende funktion i sproget. Her anvender vi det eneste internationalt anerkendte lydskriftsalfabet, The International Phonetic Alphabet, forkortet IPA.

RUSSISKE KONSONANTER

Artikulationssted		Bilabial	Labio-dental	Dental	Alveo-lær	Palatal	Velær	Auditiv karakteristisk			
		Ikke-palataliseret – palataliseret ¹									
Artikulationsmåde											
Plosiver	ustemt	p	p ^j	t	t ^j		k	k ^j	Obstruenter		
	stemt	b	b ^j	d	d ^j		g	g ^j			
Frikativer	ustemt		f	f ^j	s	s ^j	ʃ	ʃ ^j		x	x ^j
	stemt		v	v ^j	z	z ^j	ʒ	ʒ ^j		(ɣ)	
Affrikater	ustemt			ts		tʃ ^j					
	stemt			(dz)		(dʒ) (dʒ ^j)					
Nasaler		m	m ^j	n	n ^j				Sonoranter		
Likvider	Lateral			l ^v	l ^j						
	Vibranter					r	r ^j				
Glidelyd						j					

¹ Palataliserede konsonanter er angivet ved hjælp af diakritisk tegn ^j.

UDTALE AF RUSSISKE KONSONANTER

1. I det russiske konsonantsystem skelnes der mellem **stemte** og **ustemte** konsonanter samt mellem **ikke-palataliserede** og **palataliserede** (i russisk terminologi henholdsvis ”hårde” og ”bløde”) konsonanter. Begge distinktioner har en betydningsadskillende funktion, dvs. ét af trækkene er nok til at adskille ord fra hinanden, fx:

stemt – ustemt: дом [dom] ”hus” – том [tom] ”bogbind”, бил [bʲilʲ] ”slog” – пил [pʲilʲ] ”drak”, коза́ [kɒˈza] ”ged” – коза́ [kɒˈsa] ”fletning”.

ikke palataliseret – palataliseret: мал [malʲ] ”lille” – мял [mʲalʲ] ”maste”, præf. af *mase*, кон [kon] ”en omgang kortspil” – конь [konʲ] ”hest”.
2. Der findes lange konsonanter i indlyd i russisk, fx Анна [ˈanːə], Бúдда [ˈbudːə], касса [ˈkasːə], som angives ved to eller flere konsonantbogstaver. Bemærk dog, at dobbelt konsonantbogstav ikke altid står for en lang konsonant, jf. теннис [ˈtɛnʲɪs].
3. Russiske konsonanter bevarer altid deres lydværdi, dvs. alle distinktive træk og øvrige lydmæssige egenskaber, foran en vokal. Positionen foran en vokal er en stærk position for russiske konsonanter. Vokaler kan **aldrig** påvirke konsonanternes udtale i russisk.
4. Alle russiske konsonanter undtagen sonoranter er altid ustemte i absolut udlyd, dvs. foran en pause. Distinktionen ”stemt – ustemt” ophæves (neutraliseres), og det kan ofte føre til sammenfald af forskellige ord, fx код [kot] ”kode” – кот [kot] ”kat”, луг [lʲuk] ”eng” – лук [lʲuk] ”løg”, гриб [grʲip] ”svamp” – грипп [grʲip] ”influenza”.
5. Et afgørende kendetegn ved det russiske konsonantsystem er **assimilation**, dvs. en tilnærmelse mellem nabo-lydes artikulation. Assimilationsprocessen kan være fremadrettet (*progressiv assimilation*) og bagudrettet (*regressiv assimilation*). Der er kun få sporadiske tilfælde af progressiv assimilation i russisk. Ellers er konsonant-assimilationen i russisk udelukkende regressiv.

Et typisk eksempel på **progressiv assimilation** i russisk er fakultativ afstemning af sonoranter i udlyd efter ustemt konsonant, fx. театр [tʲɛˈatr̩].

Regressiv assimilation kan forekomme inden for det enkelte ord, i ordforbindelser med præpositioner, partikler og konjunktioner, samt mellem ord, som har selvstændigt tryk.

Russiske præpositioner, partikler og konjunktioner har *ikke* selvstændigt tryk i ytringen og har i denne egenskab fællesbetegnelsen ”klitika”. Klitika udgør altid en lydlig enhed sammen med de ord, de lægger sig til, det såkaldte **fonetiske ord**.

Der findes **4 typer regressiv assimilation**, som kan forekomme hver for sig og i kombination med hinanden:

1) *Regressiv assimilation med hensyn til stemthed – ustemthed (stemhedsassimilation)*.

Denne assimilationstype forekommer ganske regelmæssigt og omfatter alle russiske konsonanter, undtagen sonoranterne og [v], som er stemte, men som ikke kan påvirke andre konsonanter med hensyn til stemthed. Sonoranterne kan heller ikke blive påvirket af andre konsonanter med hensyn til ustemthed i forbindelse med regressiv assimilation.

Eksempler: ба́бушка ['babə^wʃkə] – ба́бка ['bapkə], ре́шет ['rʲɛʒət] – ре́зьме ['rʲɛʃtʲə], в па́рке ['fparkʲə] – jf. в авто́бусе [v^lʲʌftobə^wsʲə], к до́му ['gdomə^w] – jf. к авто́бусу [k^lʲʌftobə^wsə^w], их до́м ['iχ^ldom] – jf. их обе́д ['iχ^lbʲɛt], вот го́род Кие́в ['vot^lgorət^lkʲiɛf].

Men: Вот мост ['vot^lmost], к вам ['kvam].

2) *Regressiv assimilation med hensyn til palatalisering (blødhedsassimilation)*.

Denne assimilationstype forekommer ikke så regelmæssigt, som stemhedsassimilationen. Her er forholdene meget forskellige fra konsonant til konsonant. Desuden spiller generationsforskelle også en betydelig rolle, idet den yngre generation gør langt mindre brug af denne assimilation end den ældre.

Blødhedsassimilation er mest regelmæssig mellem to dentaler eller mellem to konsonanter, der har samme artikulationssted, fx мо́стик ['mosʲtʲək] – jf. мост [most], от них [ʌʲtʲnʲix] – jf. от нас [ʌʲtnas] eller foran palataliserede alveolarer [tʲ] og [ʃ], fx рестора́нчик [rʲɛstʌʲranʲtʲək] – jf. рестора́н [rʲɛstʌʲran], же́нщина ['ʒɛnʲʃʲnə] – jf. же́нский ['ʒɛnskʲɛ].

Kombination af stemhedsassimilation og blødhedsassimilation: сде́лал ['zdʲɛlʲɛlʲ] – jf. сдал [zdaʲlʲ], от Ди́мы [ʌʲdʲdʲimə] – jf. от до́ма [ʌʲddomə].

3) *Regressiv assimilation med hensyn til artikulationssted* (konsonantens artikulationssted ændres til den efterfølgende konsonants artikulationssted med eller uden ledsagende blødhedsassimilation og/eller stemhedsassimilation), fx с ша́рфом ['ʃ:arfəm], с же́ной ['ʒ:ə'noʲ].

4) *Regressiv assimilation med hensyn til artikulationsmåde*, fx ле́тчик ['lʲotʲʃʲək], два́дцать ['dvatsətʲ].

6. Der findes også eksempler på **dissimilation** i russisk, hvor påvirkningen mellem to lyde resulterer i en større indbyrdes ulighed. Typiske tilfælde af dissimilation med hensyn til artikulationsmåde er ле́гкое ['lʲoxkəʃ] og мя́гкое ['mʲaxkəʃ]. Jf. også eksemplerne ле́гкий ['lʲoxkʲɛ] og мя́гкий ['mʲaxkʲɛ], hvor der både er tale om regressiv blødhedsassimilation og dissimilation med hensyn til artikulationsmåde.

BOGSTAV OG LYD

Bogstav	Lyd i stærk position (foran vokal)	Eksempler	Lyd i svag position (afstemning i absolut udlyd eller regressiv assimilation / dissimilation)	Eksempler
Б	b b ^j	шуба обед	p p ^j	клуб, шубка голубь, голубь-то
В	v v ^j	вода совет	f f ^j	в клубе обувь
Г	g g ^j ɣ (i enkelte ord, fakultativt)	город гитара ага, Бора, Бору etc.	k k ^j x (ordfinalt kun i ordformen Бор) x ^j v (i genitiviske endelser og i enkelte ord)	снег снег Килиманджаро лёгкое ['l'oxkəɔ] лёгкий ['l'ox'k'ɔɪ] большого, его, сегодня
Д	d d ^j	дача в городе	t t ^j	город очередь
Ж	ʒ ʒ ^j	жена дрожжи	ʃ ʃ ^j (жч)	нож мужчина
З	z z ^j	ваза Зина	s s ^j	раз связь, без тебя
Й	j	йод	ɹ	мой
К	k k ^j	кофе Киев	g g ^j , ɣ ^j	вокзал к герою
Л	l ^v l ^j	дело хлеб		
М	m m j	дом в доме		
Н	n n ^j	она они	n ^j	ресторанчик
П	p p ^j	парк пить	b b ^j	грипп же степь была красива
Р	r r ^j	гора привет		
С	s s ^j	мост университет	z z ^j	сдавать сделать
Т	t t ^j	там дети, от него	d d ^j	вот дом вот дети
Ф	f f ^j	форма фирма	v	Афганистан Иосиф Гаврилович
Х	x x ^j	холодно тихий	ɣ	их дом
Ц	ʦ ʦ ^j	улица цирк	ɖz	отец был дома
Ч	tʃ ^j NB! I enkelte ord:ʃ	чай что, конечно	ɖʒ ^j	мяч был большой
Ш	ʃ ʃ ^j : (шш)	шарф	ʒ	наш дом ваш щенок
Щ	ʃ ^j	щётка	ʒ ^j	эта вещь была красива

Assimilationsprocesserne gør i kombination med det fonetiske ord, at samme konsonant kan realiseres som flere vidt forskellige lyde, og samme bogstav kan derfor stå for flere forskellige udtalemåder, fx с отцом [sɐ'ʦom], с сестрой [s'ɔ'stroɪ], с братом ['zbrətəm], с дядей ['z'ɔ'd'ad'ɔɪ], с шарфом ['ʃ:arfəm], с женой [z:ə'noɪ], с щедрым ['ʃ'ɛdrəm] (угощением).

BLØDT TEGN "Ь" OG HÅRDT TEGN "Ъ"

Blødt tegn "ь" og hårdt tegn "ъ" er bogstaver (bemærk ordet "tegn" i begge navne), som ikke modsvarer nogen lyd i russisk, men som i kombination med andre bogstaver bruges til at angive forskellige lydmæssige og grammatiske forhold.

BLØDT TEGN "Ь"

- 1) Blødt tegn angiver, at en konsonant er palataliseret, hvis det står ordfinalt eller foran en anden konsonant, fx *день, пить, сыпь, весь, обувь, большой, маленький, письмо, культура*.

- 2) Blødt tegn kan have en dobbelt funktion

hvor det angiver den forudgående konsonants palatalisering samt adskiller endelserne -я, -е, -ё, -ю fra stammen og angiver to lyde "j / ɟ + vokal", fx *семья* [sʲɛ'mʲjɑ], *семьи* [sʲɛ'mʲji] osv., *сёмыи* [sʲɛ'mʲjɪ], *жилыё* [ʒɛ'lʲjɔ], *нытыё* [nɛ'tʲjɔ]. Jf. *лёт* [lʲot] - *лёт* [lʲjot];

hvor det angiver den forudgående konsonants palatalisering samt to lyde "j / ɟ + vokal" inden i rod morfem, fx *барьер* [bɐ'rʲjɛr], *бульон* [bu'lʲon], *почтальон* [pɔtʲɔn].

- 3) Da nogle konsonanter i moderne russisk både kan udtales palataliseret og ikke-palataliseret, angiver blødt tegn altid "j / ɟ + vokal" samt eventuelt den forudgående konsonants palatalisering, fx *пью* [pʲju] / [pjɥ], *пёса* [pʲjɛsə] / [pjɛsə].

- 4) Blødt tegn efter bogstaverne **ч, щ, ш** angiver aldrig en palataliseret konsonant og fungerer kun som grammatisk markør:

hos substantiver i femininum *дочь* [dɔtʲʃʲ], *вещь* [vɛʃʲʲ], *мышь* [mɨʃʲʲ], (jf. maskulinum *ключ, товарищ, фарш* med samme udtale af ordfinale konsonanter);

hos verber i infinitiv, fx *мочь, лечь*;

hos verber i 2. pers., fx *ешь, ешьте*.

HÅRDT TEGN "Ъ"

Hårdt tegn "ъ" har udelukkende adskillende funktion.

Det markerer grænsen mellem præfikser, der ender på en konsonant, som både kan være ikke-palataliseret og palataliseret, og rod morfemer, der begynder på "j / ɟ + vokal" og angives ved bogstaverne -я, -е, -ё, -ю, fx *съезд* [sʲjɛst], *въехать* [vʲjɛxətʲ] / [vʲjɛxətʲ], *объявить* [ɔbʲjɛvʲʲitʲ] / [ɔbʲjɛvʲʲitʲ], *безъядерный* [bɛzʲjɛdɛrɲɪ].

Reglen gælder også for oprindelige præfikser i låneord, fx *объект* [ɔbʲjɛkt] / [ɔbʲjɛkt], *инъекция* [ɪnʲjɛkʲtɕɪjɪjɪ], *дизъюнкция* [dʲzʲjʊnkʲtɕɪjɪjɪ], og for sammensatte ord, hvor det første rod morfem ender på en hård konsonant, fx *трёхъярусный* [trɛxʲjɛrusɲɪ], *сверхъестественный* [svɛrxʲjɛstvɛnɲɪ].

RUSSISKE VOKALER

RUSSISKE VOKALER I BETONET POSITION

Artikulationssted \ Åbningsgrad	Fortunge	Mellemtunge	Bagtunge
Høj	i / i̇		u
Halvhøj/halvlav	ɛ		o
Lav		a	

UDTALE AF RUSSISKE VOKALER

1. Russiske vokaler bevarer i betonet (stærk) position altid deres lydværdi, dvs. alle distinktive træk og øvrige lydmæssige egenskaber.
2. Ubetonede vokaler bliver altid reduceret (afsvækket) i russisk standardsprog. Vokalreduktion er en fonetisk lov i russisk, og der findes kun enkeltstående undtagelser, som fx vokalen [o] i konjunktionen ”но”, som er et klitisk ord og er ubetonet, men ikke reduceret.

Der skelnes mellem to typer af vokalreduktion: vokalreduktion efter *ikke-palataliserede* konsonanter og vokalreduktion efter *palataliserede og palatale* konsonanter.

a) Vokalreduktion efter ikke-palataliserede konsonanter gælder for vokalerne [a] og [o], som reduceres efter følgende regler:

1. reduktionstrin [ʌ] I absolut forlyd (dvs. efter pause) samt i 1. prætoniske stavelse.

2. reduktionstrin [ə] I øvrige prætoniske og i alle posttoniske positioner.

Fænomenet kaldes på russisk **akanje** – ”a-gørelse”.

Betonet position	1. reduktionstrin [ʌ] (1. prætoniske stavelse og/eller absolut forlyd)	2. reduktionstrin [ə] (øvrige prætoniske og alle posttoniske stavelser)
дом (et hus) ↓ [dɔm]	домá (huse) ↓ [dʌ'ma]	домовóй (hus-; husnisse) ↓ [dɔml'voɪ]
врач (en læge) ↓ [vratʃ]	врачá (en læge, genitiv) ↓ [vrʌ'tʃ'a]	врачевáть (at helbrede, læge) ↓ [vrətʃ'ə'vatʃ]
ókна (vinduer) ↓ ['oknə]	окно́ (vindue) ↓ [ʌ'kno]	
	обоготворя́ть ↓ [ʌbəgətʌ'r'atʃ]	обоготворя́ть ↓ [ʌbəgətʌ'r'atʃ]

Som det fremgår af ovenstående eksempler, kan samme ord udtales forskelligt, afhængigt af betonin- gen. De forskellige former af ordene **дом**, **врач** og **окно́** udtales med forskellige grader af reduktion.

Det fonetiske ord (se s. II)

Præpositioner, der ender på vokal, er underlagt reglerne for reduktion, f.eks.:

о дома́х (om huse) ↓ [ʌdʌ'ʌx]	на маши́не (i bil) ↓ [nəmʌ'ʃinʲɘ]

b) Vokalreduktion efter palataliserede og palatale konsonanter gælder for vokalerne [a], [ɛ], [i] og [o], som reduceres i alle ubetonede stavelser til [ɘ].

Transskriptionstegnet ɘ angiver forhøjelse og fremskydelse af tungen, altså en i-agtig udtale.

Fænomenet kaldes på russisk **и́канье** – ”i-gørelse”.

	Betonet position	Ubetonet position [ɘ]	
[a]	час	часы́	часовой
	[tʃʌs]	[tʃʲɘ'sɪ]	[tʃʲɘsʌ'voɪ]
	пять	пяти́	пяти́десяти
	[pjatʲ]	[pʲɘ'tʲi]	[pʲɘ'tʲidʲɘsʲɘ'tʲɘ]
[ɛ]	я́вка	яви́ться	
	[jʌfkə]	[jɘ'vʲitʲsɘ]	
		язы́к	
		[jɘ'zik]	
[ɛ]	де́ти	детей	детвора́ (”roller”)
	[dʲɛtʲɘ]	[dʲɘ'tʲɛɪ]	[dʲɘtvʌ'ra]
	ель	еловый	
	[jɛlʲ]	[jɘ'lovɘɪ]	
[o]	чёрный	черне́ть	черновы́к
	[tʃʲoɾnɘɪ]	[tʃʲɘr'nɛtʲ]	[tʃʲɘɾnʌ'vʲik]
	ёрш (hork, aborrefisk)	ерши́стый (pirrelig, strid, stædig, strittende)	
	[jʊɾʃ]	[jɘrʲ'stʲɪstɘɪ]	
[i]	пи́во	пивна́я	пивова́р
	[pʲivʌ]	[pʲɘ'vnaɘ]	[pʲɘvʌ'var]

Vokalreduktion efter [ʒ], [ʃ] og [tʂ]

Efter lydene [ʒ], [ʃ] og [tʂ] reduceres vokalerne [ɛ], [i] og [o] i ubetonet position til [ə]:

	Betonet position	Ubetonet position
[ɛ]	це́нник [ˈtʂɛnːɪk]	це́на [ˈtʂɛnˈa]
	же́нщина [ˈʒɛnˈʃiːɕnə]	же́на [ʒəˈna]
[i]	жи́р [ʒiːr]	жи́ровой [ʒəɾlˈvoɪ]
	ши́рь [ʃiːrʲ]	ши́рокий [ʃəɾˈokʲɪ]
	ци́рк [tʂiːrk]	ци́рковой [tʂəɾkəlˈvoɪ]
[o]	же́лтый [ˈʒoltəɪ]	же́лтый [ʒəlˈtʲetʲ]
	ше́лк [ʃolk]	шелкови́стый [ʃəlkəlˈvʲistəɪ]

Efter [ʒ] reduceres også [a] til [ə]:

	Betonet position	Ubetonet position
	жа́лко [ˈʒalkə]	жа́леть [ə] [ʒəlˈtʲetʲ]

[u]

Vokalen [u] er mindst afsvækket i ubetonet position. Den bevarer i distinkt tale næsten fuldstændigt sin lydverdi i første prætoniske stavelse, men bevarer også sin rounding (labialisering) i øvrige ubetonede stavelser. I hurtig tale er reduktionen mere iørefaldende, hvor [u] reduceres til [ə^w] eller [ə].

- Lydene [i] og [ɪ] repræsenterer samme underliggende vokal, idet de optræder i gensidigt udelukkende omgivelser: [i] - ordinitialt og efter palataliserede konsonanter, [ɪ] - efter ikke-palataliserede konsonanter. De har hver deres bogstav i alfabetet, henholdsvis ”и” og ”ы”, men ”и” angiver også altid [ɪ] efter de ikke-palataliserede [ʃ], [ʒ], [tʂ], fx чистый [tʂʲɪstəɪ] samt пушистый [puˈʃɪstəɪ], жил [ʒɪlʲ], цирк [tʂiːrk].

I det fonetiske ord og ved sammentrækning af selvstændige ord i sammenhængende tale bliver [i] altid til [ɪ] efter en ikke-palataliseret konsonant, fx Ира [ˈiɾə], мен к Ире [ˈkɪrʲə], от Иры [lˈtɪrə].

I præfigerede afledninger afspejles reglen altid i ændret stavemåde, jf. **игры** ['igrə] - **сыгранный** ['sigrən:ɐ], **издавна** ['izdɔvnə] - **сыздавна** ['sɪzdɔvnə].

Reglen gælder også i ubetonede positioner, hvor [ɐ] altid bliver til [ə] efter en ikke-palataliseret konsonant, fx **инициатива** [ɪn'ɪʦɪʈsəl'tivə] - **безынициативный** [b'ɛzɪn'ɪʦɪʈsəl'tivnɔɪ], **июнь** [ɔ'junʲ] - **в июне** [və'junʲə], **мост и дом** ['most ɔ'dom], **Иван Иванович** [ɪ'van ɔ'vanəv'ɪʈʲ]

BOGSTAV OG LYD

Bogstav	Lyd i stærk position (betonet)	Eksempler	Lyd i svag position (ubetonet)	Eksempler
А	[a]	врач, адрес	[ʌ] [ə]	врача, врачевать балалайка, авангард [ə] [ʌ] [ə] [ʌ] [ʌ]
Е	[jɛ] – ordinitialt, efter ь og Ь samt efter vokal [ɛ]	ель, подъехать, в статье, поехать место ['mʲɛstə]	[ɪɛ] [ɛ]	еловый места вместе
Ё	[jo] – ordinitialt, efter ь og Ь samt efter vokal [o]	ёрш, подъём, статьёй, ружьё, её [ɪɔ'jo] лётчик чёрный шёлк [ʃolk]		
И	[i] [ɪ] [ji] – efter ь	имя пиво цирк статьи́, семьи́	[ɪ] [ɪɪ] [ə] efter ikke-palataliseret konsonant	имена́ пивова́р се́мьи цирко́вой
О	[o]	дом острый	[ʌ] [ə]	дома́, домово́й [ʌ] [ə] остро́та, остро́ить [ʌ] [ʌ] [ʌ] остро́го [ə] [ə]
У	[u]	утро	[u] eller [əʷ] / [ə]	утра́, кукуру́за, обу́вь
Ы	[ɪ]	сыр	[ə]	сырова́р ново́й
Э	[ɛ]	это́ э́ра поэ́т Гаянэ́	[ə]	экзамен аэропо́рт
Ю	[ju] – ordinitialt, efter ь og Ь samt efter vokal	юг, конъю́нкция, ста- тьи́ю, мою́	[ɪju], [ɪəʷ] [u], [əʷ] [ɛʷ]	юри́ст, юри́дический, люби́ть, любопы́тный ново́ую синю́ю
Я	[ja] – ordinitialt, efter ь og Ь samt efter vokal	я́ изъя́н, статья́ мо́я	[ɪɔ] [ɛ]	язы́к [ɪɔ'zɪk] платя́я пя́ти

Bogstaverne **е, я, ю, ё** er flerfunktionelle. De modsvarer ingen selvstændig betydningsadskillende lyd, men bruges til at økonomisere alfabetet og angive eksisterende vokaler og konsonanter i følgende positioner:

- 1) I ordinitial position, efter vokalbogstav, efter blødt tegn og efter hårdt tegn angiver bogstaverne **е, я, ю, ё** to lyde, henholdsvis [jɛ], [ja], [ju], [jo].
- 2) I position efter et konsonantbogstav signalerer bogstaverne **е, я, ю, ё**, at den pågældende konsonant er palataliseret (dog ikke **ж, ш** og **ц**). Bogstavet **е** betegner dog langt fra altid, at den foregående konsonant er palataliseret, f.eks. фонéтика, тéннис, кафé. Der henvises til en egentlig ortoepisk ordbog.

Bogstavet **и** angiver til forskel fra **е, я, ю** og **ё** en selvstændig lyd [i], men har derudover samme funktion efter konsonantbogstaver og blødt tegn.

Bogstavet **ё** angiver altid en betonet vokal. **NB!** Bogstavet anvendes ikke på tryk, undtagen undervisningstekster, og erstattes altid af bogstavet **е**.

Bogstavet **ы** forekommer aldrig ordinitialt.

INTONATION

På russisk opererer man normalt med syv forskellige intonationsmønstre (ru: интонационная конструкция, ИК). De forskellige intonationsmønstre er obligatoriske i bestemte syntaktiske strukturer og/eller ytringstyper, men kan også optræde i andre strukturer end deres primære. Intonationen er i russisk betydningsbærende.

Her vil de fire første (og grundlæggende) intonationsmønstre blive belyst (ИК-1, ИК-2, ИК-3 og ИК-4). Når man skal beskrive intonation, er der fire centrale begreber, der er gode at kende: tonegruppe, intonationscenter, præcenter og postcenter.

Ved ”tonegruppe” forstås en intonationsenhed (der kan bestå af flere ord) med ét intonationscenter, som svarer til den trykstærke stavelse i det centrale ord i ytringen, kaldet det logiske center. Der kan altså kun være ét intonationscenter i en tonegruppe, men det kan flyttes alt efter, hvilket ord der er det centrale i ytringen.

Intonationscenteret er således den trykstærke stavelse i det ord, der er centralt i tonegruppen. Med termene præ- og postcenter menes stavelserne før og efter intonationscenteret.

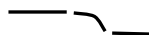
Intonationstranskription angives i tekster med tal over intonationscenterets vokal, f.eks.: Он ¹дома.

Grænser mellem tonegrupper angives ved skråstreg, f.eks.: Он ³дома? – Да, / ¹дома.

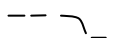
ИК-1

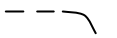
Er default-intonationsmønster i neutrale *fremsættende* sætninger, som på skrift afsluttes med punktum. **ИК-1** er karakteriseret ved et stabilt tonalt mellemleje på præcenteret, en faldende tone på intonationscenteret, og et stabilt tonalt undermelleleje på postcenteret:

Model:

I praksis vil man ofte opleve, at der mangler enten et præcenter eller et postcenter. Nedenfor ses tre eksempler. Det første har et præcenter på to stavelser, et intonationscenter og et postcenter på en stavelse. De to øvrige eksempler mangler deres postcenter:

Она́ дома.

Э́то дом.

Дом там.

ИК-2

Er obligatorisk intonationsmønster i *interrogative sætninger med interrogative ord*. **ИК-2** er karakteriseret ved, at man begynder at udtale intonationscenteret med større tryk på og i et leje, der ligger over mellemlejet. Derefter falder tonen til et postcentralt stabilt undermelleleje:

Model:

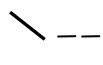

Eksempler med manglende præcenter (1. og 2.) samt eksempel med præ- og postcenter (3.):

1. **Кто́ это?** (hvem er det?)

2. **Что́ это?** (hvad er det?)

3. **Куда́ он идёт?** (hvor skal han hen?)

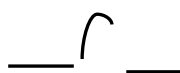
ИК-2 er også obligatorisk intonationsmønster i eksklamative ytringer (udråb, ordrer o.lign.):

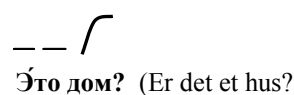
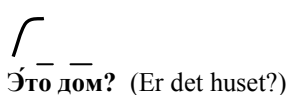

Вот она! **Стоп!** **Осторожно!**

ИК-3 Er obligatorisk intonationsmønster i *interrogative sætninger uden interrogative ord*. **ИК-3** er karakteriseret ved et mellemeleje på præcenteret, en stærkt stigende tone på intonationscenteret og et stabilt undermellemeleje på postcenteret:

Model:

Eksempel med manglende postcenter eller kun med intonationscenter:

Это дом? (Er det et hus?) **Это дом?** (Er det huset?) **Он?**

ИК-4 Er obligatorisk i *elliptiske* (ufuldstændige) spørgsmål med konjunktionen **а**. Spørgsmålet kan være af ”uddybende” karakter. **ИК-4** er karakteriseret ved et tonalt præcentrisk mellemeleje. På intonationscenteret starter tonen under mellemeleje for derefter at stige. Postcentrisk bibeholdes dette forhøjede toneleje:

Model:

Это дом. А это? **Вот дом. А мост где?**

Alle intonationskonstruktioner kan også anvendes i andre syntaktiske strukturer, med forskelligt kommunikativt sigte og i forskellige funktionelle stilarter (daglig tale, officiel tale).
